

nyelvet – stílust – kialakítania. A *Senki sehol soha* nemcsak eddigi írói pályafutásának fontos állomása, hanem a mai jugoszláviai magyar irodalomnak is lényeges szövege. S ne legyünk ünneprontók: prózájába akkor is szívesen merülünk alá, ha a kezünkben levő könyv kivitelezés, nyomdatechnikai felszerelés tekintetében helyenként igencsak sok kívánnivalót hagy maga után.

HARKAI VASS Éva

KETTÓS TÜKÖR, AVAGY KRÓNIKÁS A MESTER ÁRNYÉKÁBAN

Barácius Zoltán: *Mestermutatványok. Virág Mihály színháza. Életjel*, Szabadka, 1992

Mulasztásra, adósságra figyelmeztet Barácius Zoltán tisztelgő, emlékező, dokumentum értékű vállalkozása: a Virág Mihály rendezőről készült szerény terjedelmű, de ügyesen megszerkesztett könyve. Arra, hogy bár idestova fél évszázados a hivatásos jugoszláviai magyar színháztudomány (1945-ben alapították a Szabadkai Népszínházat), színészeinket, rendezőinket méltató, bemutató összefoglaló portrétanulmányok vagy monográfiák mindeddig nincsenek. Illetve ami van, az vagy bővítésre szorul, mint például Burkus Valéria szép könyve Ferenczi Ibiről, vagy felemás, s ezért kelt hiányérzetet, mint például Garay Béla önéletrajza s az általa írt, kötetbe vett arcképek. Más nincs. Holott lehetne, kellene lennie, mondjuk, Pataki Lászlóról, Romhányi Ibiről, Fejes Györgyről, Garay Béláról, a Szabó házaspárról, ifj. Szabó Istvánról, Nagygellért Jánosról, sőt a fiatalabbakról, mondjuk, Jónás Gabrielláról, akár kisebb könyvnyi terjedelmű portré is készülhetne. Ezt a hiánylistát szűkíti némileg Barácius Virág Mihályt bemutató könyve, amely arra is biztató példa, hogy lehet az ügy – színházunk – iránti szeretetből, nagyobb tudományos és szakmai elmélyülés nélkül is fontosat, szépét cselekedni.

Követendő példa ez, melyet nem lenne nehéz folytatni, feltéve, ha írókban, kritikusokban, újságírókban, dramaturgokban, tanároknak a szerzőhöz hasonló lelkesedés, buzgalom munkál(na).

Jól választott Barácius Zoltán, Virág rendező ugyanis évtizedekig meghatározó egyénisége volt színházunknak. Egy emberöltőnyinél valamivel hosszabb idő alatt majd száz – pontosan 96 – előadást állított színpadra, legtöbbit éppen Szabadkán. Virág Mihály rendezői pályája legalább negyedszázad szabadkai, sőt jugoszláviai magyar színháztudomány története is. Katona, Madách, Háy, Örkény, Krleža, O’Neill, Williams, Lorca, Shakespeare, Shaw, Osborne, Molière, Camus, Dürrenmatt, Frisch, Brecht, Goldoni, Pirandello, Bulgakov – felsorolni is sok, kikkel, kiknek a műveivel ismertetett meg bennünket, többnyire igényes, színvonalas előadások útján Virág Mihály. A róla szóló könyv szerzőjének azonban, érzésem szerint, más célja is volt, mint hogy felidézze egy jelentős színházi ember művészportréját. A Virág Mihályról készült könyvvel Barácius azt kívánja bizonyítani, hogy 1985 előtt, a mindent felperzselő, elpusztító risztici „forradalom” előtt, Szabadkán értékes, nívós színház volt, jelentős bemutatók és tiszteletet keltő munka színhelye volt az itteni magyar színháztudomány tekintetében legrégebbi hagyománnyal rendelkező városunk.

Hogy Barácius mennyire, s kétségtelenül joggal fájlalja a szabadkai színház mostani

csúfos, megalázó helyzetét, abból is kiderül, hogy saját életútjának felvázolásában az indulásnál is inkább a színházból való távozása kapja a legemocionálisabb töltetű mondatokat. „A referendum után elhagytam a színházat – írja –, nem leszek vladéék, genny és gubbasztó törpe. . . Eltávolodtam ez a világ, nincs gyufánk a gyertyagyújtáshoz, erőnk a más tüzének az eloltásához – égjen le az 6l is, meg a palota is.” Ha tudjuk, hogy ezt az írja, aki nemcsak a rombolásnak, hanem az építésnek is szemtanúja volt, akkor érthető mondatainak magas hőfoka, szavainak kesernyés íze.

Érthető tehát, hogy Barácius Zoltán, aki 1961-től a legtöbb Virág-rendezés színész-szereplője is volt, testközelből ismerte a színház arcultatát meghatározó rendező munkásságát, szükségesnek látta könyvet írni a Virág-portré felvázolása mellett a mostanság igazságtalanul lesajnált, elfelejtett évek színházáról.

Barácius, aki 1953-tól van a pályán, s kire kezdőként nem kisebb feladatot osztottak, mint Lucifert *Az ember tragédiájából*, az éppen akkor – rövid időre – hivatásossá ütött Madách Színházban Becskerekén, ahol egy szabadkai vendéggáték alkalmával – 1957-ben – találkozik először Virág-rendezéssel, Lorca *Véres menyegzőjével*. Vizsgaelőadása volt ez Virágnak, mellyel oklevelet szerzett a híres-neves Branko Gavelánál a zágrábi egyetemen. A könyv szerzője szerint Virág Mihály szépen alakuló pályájának fordulópontja Frisch *Biedermann és a gyűjtogatók* című tandrámájának színre állítása volt 1961-ben. Innen indulva, elsősorban szerzők köré csoportosítva az előadásokat, keresi Barácius a Virág-rendezések vonulatának gócpontjait. Így fedez fel a *Koldusopera*, a *Kurácsi mama* és a *Kaukázusi krétakőr* alapján egy Brecht-gócot, a *Léda*, a *Golgota* és a *Gallícia* alapján egy Krleža-gócot, külön csomópontba rendezi a Williams-előadásokat (a marosvásárhelyi *Vágy villamosát*, a szegedi és szabadkai *Iguana éjszakáját*), a Shakespeare-rendezéseket (*Sok hűhó semmiért*, *II. Richárd*, *Rómeó és Júlia*), a vajdasági ősbemutatókat (*Afonyák*, *Légszomj*, *Budaiak szabadsága*), s külön egységes fejezetet kapnak a jelentősebb magyar szerzők művei. Ha Barácius nem az időrendiség elvét kívánja követni, kétségtelenül jó az elképzelés, ügyes megoldás az efféle csoportosítás, még ha olykor kissé kimódolt is, mert például a három Krleža-mű semmiképpen sem sorolható egy stíluskategóriába, az említett Shakespeare-drámák is sok mindenben különböznek egymástól, arról nem is szólva, hogy nem szerencsés magyar ősbemutatóként szólni a *Tragédiáról* vagy a *Bánk bánról* – legfeljebb első jugoszláviai színrevitelükről lehet beszélni. *Az Isten, császár, paraszt* esetében viszont helytálló az ősbemutató megjelölés. Azokat az előadásokat, melyeket a könyv szerzője jelentőségeknek ítél ugyan, de sehová sem véli őket besorolhatóknak, külön fejezetben tárgyalja. Így kerül sor Mrožek *Hekusok* címmel játszott *Rendőrségének* és Camus *Caligulájának* tárgyalására. Valóban két egészen rendhagyó vállalkozása volt ez a különben országos szinten modern szabadkai színháznak, megérdemlik a külön figyelmet. Sőt azon sem ártana elgondolkozni, hogy Virág rendezései közül miért éppen a *Hekusok* és a *Caligula* tapasztalta meg a bukás keserű ízét, amiről Barácius szintén nem hallgat. Ha tudjuk, hogy a könyv szerzője által fordulópontnak tartott *Biedermann és a gyűjtogatók* előadásáért sem sokan lelkesedtek, főleg vidéken nem, akkor esetleg arra is gondolhatnánk, hogy a Mrožek- és a Camus-mű bemutatója újabb fordulópont lehetett volna. Izgalmas kérdés, éppen úgy, mint annak tüzetesebb vizsgálata, hogyan formálódott legteljesebbnek tekinthető változatában a rendező–színész és a rendező–drámaíró kapcsolat, együttműködés, nevezetesen a Virág–Romhányi Ibi és a Virág–Deák Ferenc kooperáció. Erre is, arra is találunk utalást, de a részletező elemzés, vizsgálat, bármennyire is tanulságos lehetne, hiányzik. Talán azért sem kerül rá sor, mert az efféle fejezetekkel felborulna a kötet jó érzékkel megteremtett szerkezeti egyensúlya. Ha valamit mégis jogosan hiányolunk ebből a Virág-

portréból, az az, hogy *A nagy Romulus*, a *Tóték*, a *Szezelem*, *ó!* kevesebb fényt kap, mint ahogy megérdemelné, jó és fontos előadások voltak. (Ha már a kifogásoknál tartunk, nem hallgatható el, hogy Pesten nem a Katona József Színházban, ahogy Barácius írja, hanem a Madách Színházban játszották a *Bolond lányt*.)

Barácius Zoltán könyve nem monográfia, jóllehet a téma megengedné a monografikus feldolgozást is, nem minden részletre kiterjedő munka, de olyan könyv, amilyen eddig hiányzott körünkől. A szerző ügyesen kapcsolja össze a szubjektív és objektív mozzanatokot. Előbb önmagáról ír, bemutatkozásul és mentségül említve, hogy bár életét régóta a színházhoz kötötte, s itt mindent csinált, meghatározó egyéniség sohasem lett, majd könyvének egyes fejezeteiben is előtérbe került a személyes hang, jelenlétének óhatatlanul megkerülhetetlen ténye – minden fejezetet személyes véleménnyel vagy élménybeszámolóval kezd, amiből, sajnálatra, nem hiányoznak olykor a bombasztikus, publicisztikus mondatok sem –, de ezt rendre kritika-, vallomás-, interjúrészletek követik, amelyek tágítják a szerző szemléletének horizontját, s közelebb hozzák az olvasóhoz Virág Mihály színházát. Mert nem vonható kétségbe – állítom, mivel előadásainak legtöbbjéről, vagy legjelentősebb rendezéseiről magam is írtam –, hogy a szabadkai színházat éveken át Virág Mihály rendezései határozták meg, jellemezték. Később kapcsolódnak erre a színházképre ifj. Szabó István rendezései, amelyek ugyancsak megérdemelnének egy hasonló áttekintést.

Bízunk benne, hogy Barácius Zoltán példája követőkre talál.

GEROLD László

KÖNYVJELZŐ

Korábban is eléggé körülményesen lehetett hozzájutni a szlovéniai magyar kiadványokhoz. Ma pedig, ha nincs baráti jóakarát, egyáltalán nem szerzünk róluk tudomást. Nemrégiben lendvai kiadású versesköteteket kaptam, méghozzá négyet, s hogy a Szlovéniai Magyar Írócsoport ennyi új kiadványt tett le az asztalra, annak jelentőségét akkor érthetjük meg, ha tudjuk, voltak évek, amikor egyetlenegy kötetük sem jelent meg. Érdemes megemlíteni, hogy ennek a sajátos világnak az üzenetei és élményei elsősorban a lírában fogalmazódnak meg. Ezt a hagyományt folytatják a most kiadott kötetek is.

Varga József: Konokhit. A bemutatásra kerülő költők között Varga József a rangidős, a *Konokhit* ötödik kötete. A szép kivitelezésű könyvnek elsősorban az illusztrációit dicsérhetjük, Gálcs István kiváló grafikai díszítik kívül-belül a kiadványt, úgyhogy e tekintetben a Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent *Halicanumi rapszódia* párdarabja lehetne, amely az úgyszintén szlovéniai Szűnyogh Sándor verseiből ad válogatást.

Varga József verseinek mintája kétségkívül Petőfi Sándor és Juhász Ferenc költészetében lelhető fel. Petőfit a témaválasztás okán említtem. Nyilván a magyar romantikus költő példája ösztönzi, hogy hazafias szülőföld-verseit megírja, a nagy előd rajongó honszeretete és idillvágya húzódik meg ilyen témájú verseiben. Hogy milyen nagy Varga József belső készítése e szövegek megírására, szemlélteti, hogy a kötet négy ciklusa közül kettőt ennek a tárgykörnek szentel, az egyiknek különösen zengzetes a címe: „Meddig magyar a magyar?” Még szerencse, hogy az 1992-ben megjelent kötet jó né-